M. IL'IN

AVTOMOBIL JƟRERGƏ NICEK ƟJRƏNDE

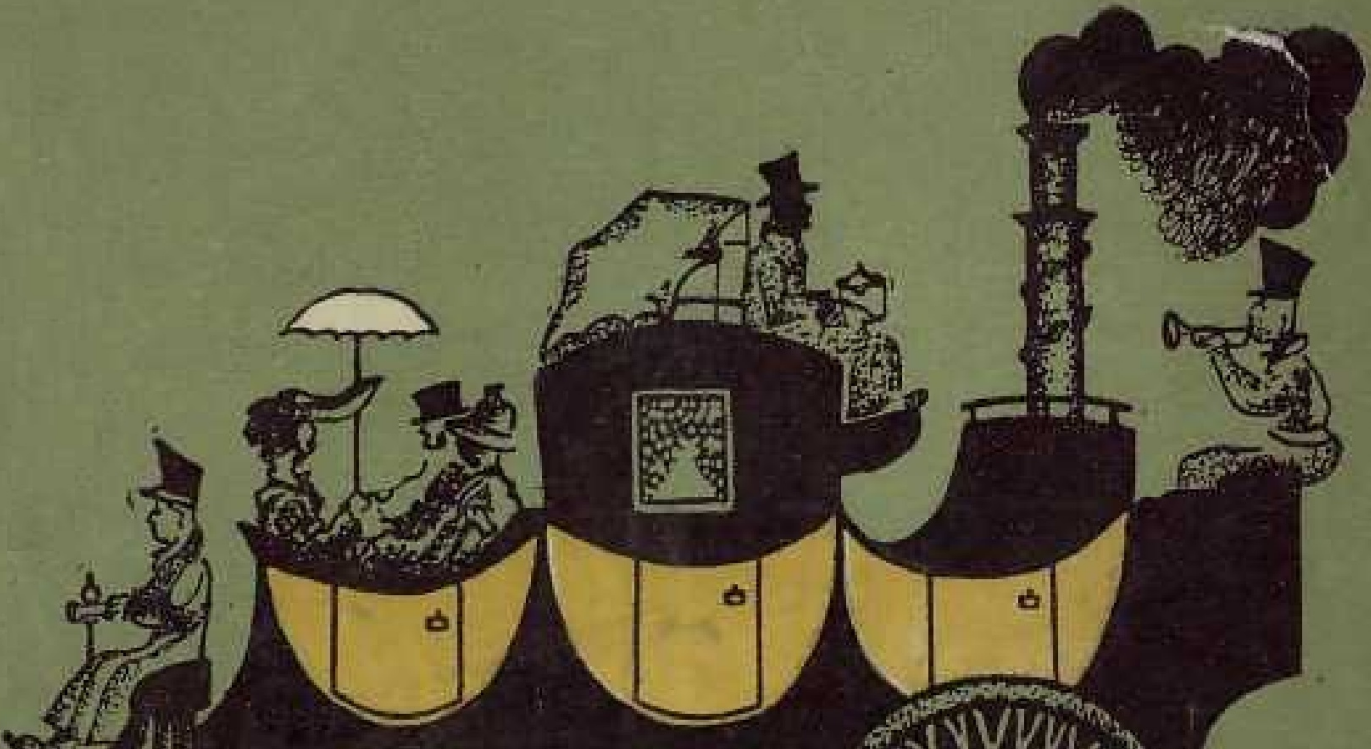

TATGOSIZDAT
JƏŞLƏR-BALALAR ƏDƏBIATЬ SEKTORЬ
QAZAN — 1935

M. IL'IN

AFTOMOBIL JƏRERGƏ NICEK ƟJRƏNDE

V. TAMBI
rəsemnəre

TATGOSIZDAT
JƏŞLƏR-BALALAR ƏDƏBIATЬ SEKTORЬ
QAZAN—1935

KECE JƏŞTƏGE BALALAR ƟCEN

BU KITAPTA

Əʙi 5
Ajaqlar həm kəpcəklər estendə 6
Atlьlarnьꞑ parlьlar ʙelən suƣьşь 9
Jərminkədə suƣьş 12
Aʙьjsьna qarşь enese 13
Çiꞑy 16
Jəri ʙelə torƣan aftomoʙil 20

Çavaplь redaktor: F. Kərim.
Kkrrektorь: Volieva Texnik redaktor: Ƣ. SAFIULLIN
№ 562. 1½ taʙaq. Taʙaqta 65500 znak. Spetsifikatsiə № 477. Tatgla lit № 3341. Kəƣəz stat. format 72×105. Tiraƶ 10000. Proizvodstvoƣa ʙirelde 13/XII-34. Basarƣa qul qujьldь 29/XII-34 j.

Kitap faʙrikasь „Kmil Jaqup". Sennaja, 22. 1934

AFTOMOBIL HƏM ANЬꞐ BABALARЬ

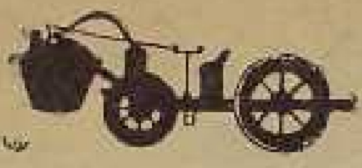

Kynjonьꞑ par ʙelən jəri torƣan arʙasь (1769 j.).

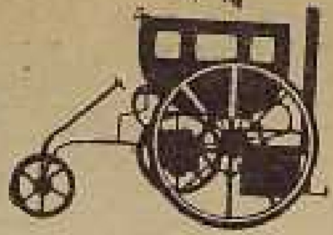

Trevitiknьꞑ par ʙelən jəri torƣan arʙasь (1802 j.).

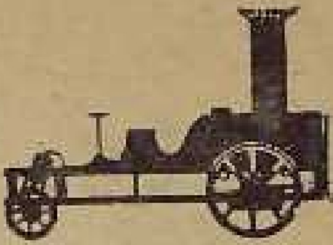

Gankoknьꞑ par ʙelən jəri torƣan arʙasь (1829 j).

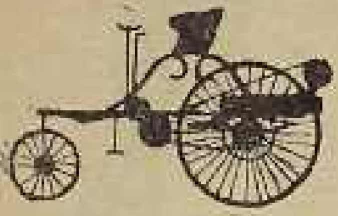

Benьs aftomoʙile (1886 j.).

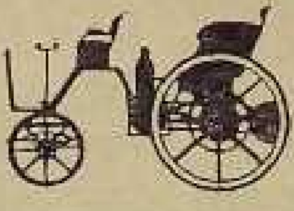

Dajmler aftomoʙile (1886 j.).

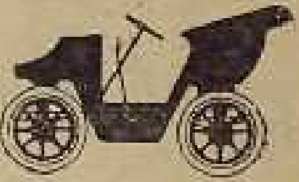

Pezo aftomoʙile (1895 j.).

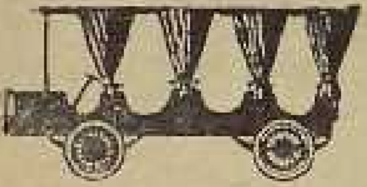

1910—1914 jьllarnьꞑ aftoʙusь.

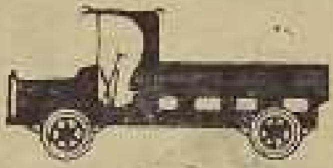

1910—1914 jьllarnьꞑ jək aftomoʙile.

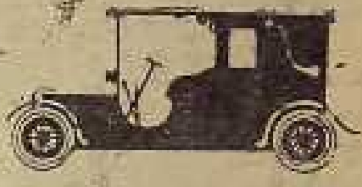

1910—1914 jьllarnьꞑ çiꞑel aftomoʙile.

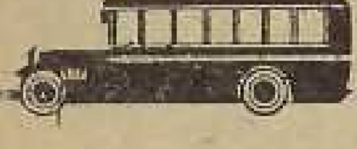

Xəzerge aftoʙus.

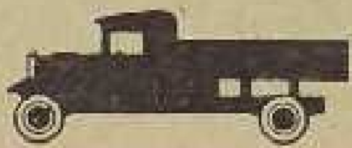

Xəzerge jək aftomoʙile.

Xəzerge çiꞑel aftomoʙil.

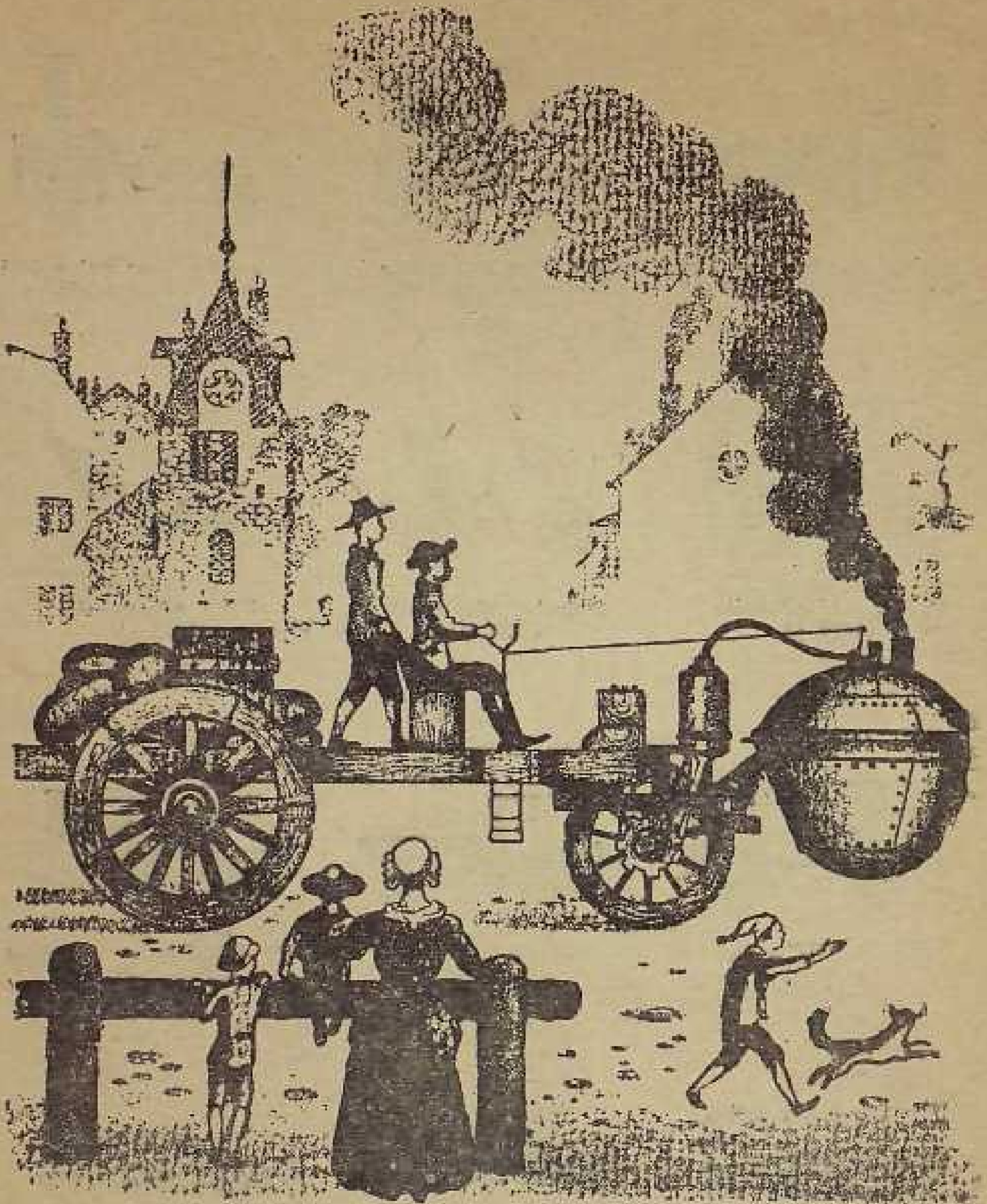

2. Aftomoʙilneꞑ həm parovoznьꞑ əʙise—Kynjo arʙasь.

ƏBI

Aftomoʙil həm parovoz—jaqьn qərdəşlər alar. Alarnьꞑ ikeseneꞑ də əʙiləre ʙer. Ul əʙi əle də isən, ləkin anьꞑ jɵrmi ʙaşlavьna ʙik kyp vaqьt uzƣan inde, cənki ul xəzer ʙik qartajƣan. 1934 nce jьlda aꞑa jɵz altmьş ʙiş jəş tuldь.

Ul, qartajƣan maşinalar ɵcen jasalƣan ɵjdə—Parizdaƣь muzejlarnьꞑ ʙersendə jəşi.

Kyrneşe ʙelən ul ʙik kɵlke: anьꞑ ʙujь ozьn, yze ɵc kɵpcəkle. Urtasьnda anьꞑ urьndьq, ə alƣь jaƣьnda—par qazanь. Jɵrgən vaqtьnda aꞑa qaravь ʙik qьzьq ʙulƣandьr: aş alьp kilgən keʙek itep, tɵtɵn cьƣara-cьƣara şundьj zur qazan ɵsteꞑə kilsen əle (2 rəsem).

Ləkin sez annan kɵlməgez. Cənki anardan, 3 nce rəsemdə kyrsətelgən matur aftomoʙil kilep cьqtь.

Usal keşelər, əʙine ʙer vaqьtta da jɵrməgən həm jeri də almaƣan dilər. Ləkin ʙez ʙu usal keşelərgə ьşanmьjʙьz. „Kyr-

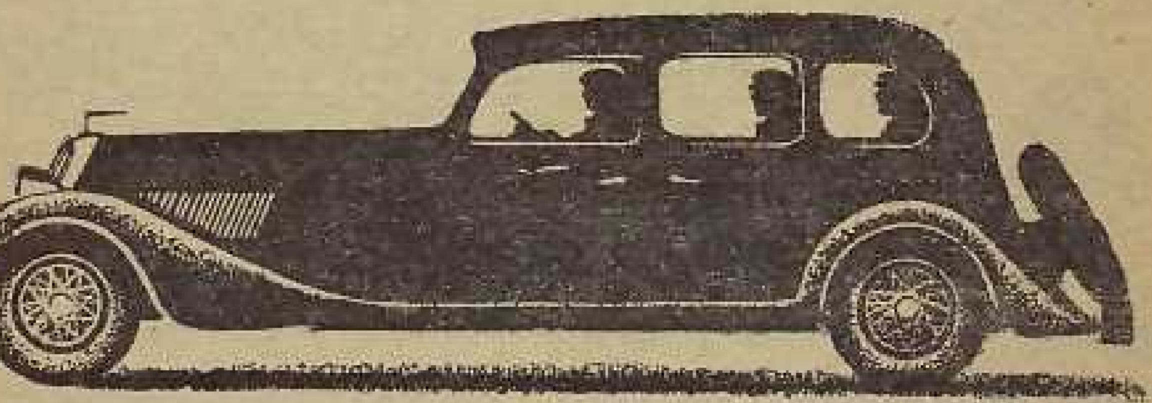

3. Iꞑ soꞑƣь aftomoʙil. Mondьj maşinalarnь Stalin isemendəge zavod eşləjəcək.

sətkec“ digən iske gazetanь Pariƶ kɵtepxanəsendə ʙez yzeʙez kyrdek. Kynjonьꞑ „ut“ arʙasь turьnda anda menə nicek dip jazьlƣan:

„Anьꞑ jɵry kɵce şul qədər zur ide, xətta anьꞑ ʙelən idarə ity mɵmkin ʙulmadь. Julьnda taş qojma ocrasa, ul anь ʙik çiꞑel çimerə ide“.

AJAQLAR HƏM KƟPCƏKLƏR ƟSTENDƏ

Ə monsь nindi qot ocqьc nərsə? Artqь jaƣьnda samovar morçasь, aldьnda rul'. Juƣarь ɵleşenə keşelər utьrƣannar. Bu qot ocqьc nərsə poşqьra həm dьrьldьj, ʙutьj-ʙutьj ajaqlarьn atlьj, kɵpcəklərə ʙelən ʙorьlƣalьj (4 nce rəsem).

Bu—Londonnan jьraq ʙulmaƣan jul ʙujьnca ʙerence aftoʙus yrməli ide.

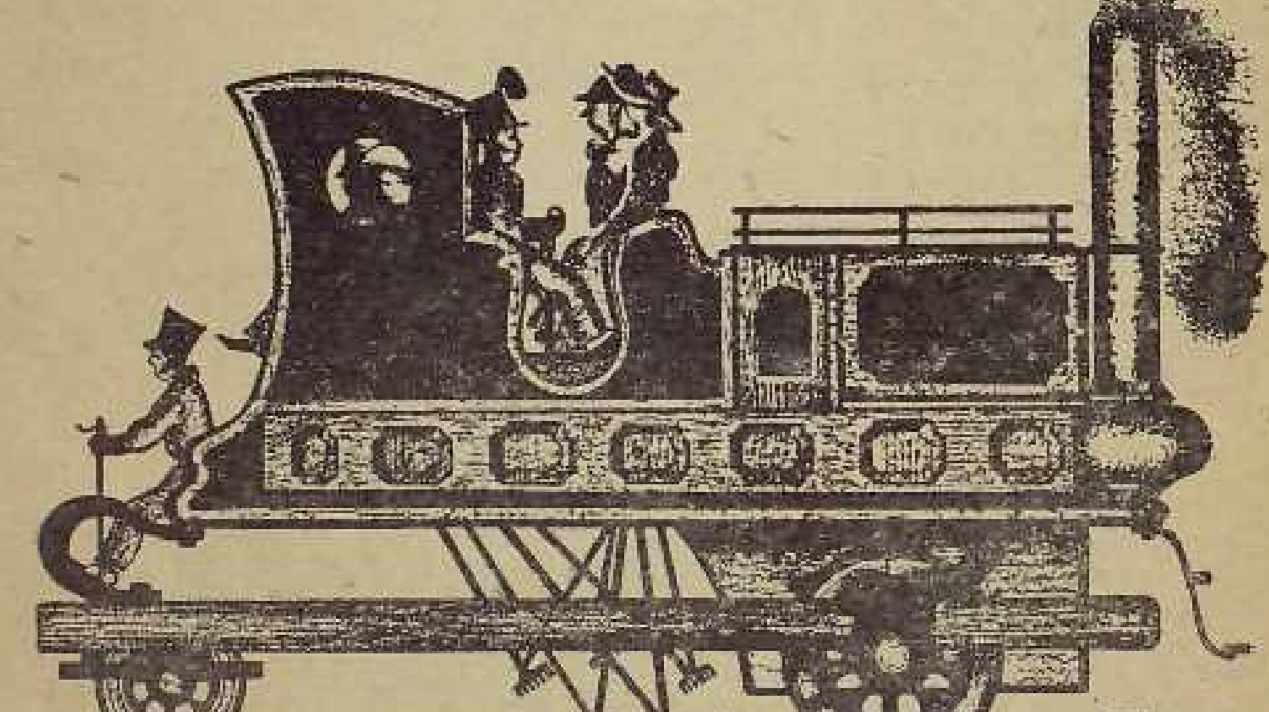

4. Qot ocqьc nərsə poşqьra həm dьrьldьj.

Monnan jɵz jьl elek ʙulƣan xəl ʙu. Əʙi inde kyptən muzejgə jəşrelgən. Anь jasaƣan inƶener Kynjo, Pariƶ qəʙerlegendə yzeneꞑ qəʙrendə jata. Ləkin ʙaşqa inƶenerlar, inglizlər, Kynjonьꞑ eşen dəvam itələr.

Alarnьꞑ masterskojlarьnnan par ʙelən jɵri torƣan jəmsez arʙalar, jaꞑa tuƣan qoş ʙalalarь keʙek cьƣa toralar. Berseneꞑ morçasь alƣь jaqta, ikenceseneke artta. Berse ɵc kɵpcəkle, ikencese altь kɵpcəkle.

Bolar—kiləcəktə ʙulacaq parovozlar. Alar əle jɵrergə genə ɵjrənələr. Alar arasьnda inde səƣətenə unar kilometr caʙьp, ʙɵten çəjəvlelərne uza torƣannarь da ʙar. Keşelər aꞑa qarьjlar da ƣəçəplənələr:

—Menə ʙit fokuscьlar, picne kɵpcək ɵstenə qujƣannar! Bar, aꞑa utьrьp qara, jьraq kitərseꞑ mikən?—dilər.

Ə ul vaqьtta diliƶans dip atalƣan zur arʙalarƣa utьrьp şəhərdən şəhərgə jɵri torƣan ʙulƣannar. Hər arʙaƣa ikeşər distə keşe tɵjəlgən. Tyʙəsenə kucer utьrƣan da, ozьn cьʙьrqь ʙelən altьşar atnь qua torƣan ʙulƣan. Anьꞑ janьna poctalion utьrьp:

—Jul ʙiregez! Kurjer diliƶansь kilə!—dip ʙorƣь qьcqьrta torƣan ʙulƣan.

Avьr arʙa ʙara-ʙara da, coqьr-caqьrlarƣa ʙata, sikrep kitə, janƣa ava. Ber qarasaꞑ inde ʙɵtenləj əjlənep tɵşkən ʙula! Anьꞑ artьnnan kytərelgən tuzan ʙernicə minutqa qədər suzьla.

Menə, ʙer vaqьt şul uq jullar ʙujьnca par diliƶanslarь da jɵri ʙaşlьjlar.

4 nce rəsemdə jasalƣan qot ocqьc əjʙer, menə şul ʙerence par diliƶansь inde. Anь jasavcь mexanik Gordon ʙolaj digən: „Atta—ajaqlar, ə arʙada—kɵpcəklər ʙula. Kɵpcəklərne təgərəty ɵcen ʙaşta ajaqlarnь atlatьrƣa kirək“. Həm menə şulaj dip ul yzeneꞑ par arʙasьna ajaqlar da jasaƣan. Ə alar kɵpcəklər arasьnda ʙutalьp, jɵrergə uꞑajsьzlaƣannar ƣьna.

Ə menə mexanik Gernej jasaƣan ikence diliƶans (5 nce rəsem). Anarda ajaqlar juq. Gernej: „Par arʙasьna ajaqlar kirəkmi“—dip dɵres əjtkən. Ul ʙernicə dilizans jasaƣan da, Londonnan xalьqnь şəhər tirəsendəge avьllarƣa jɵrtə ʙaşlaƣan.

Gernejnьꞑ dilizanslarь lakka ʙujalƣan, matur ʙulьp, karetaƣa oşaƣannar. Barь tik artьndaƣь tup kɵpşələre keʙek, dyrt morçasьƣьna tьrpajьp jəmsezləp torƣan. Kɵpcəge altь ʙulƣan: ʙer parь keşe ʙieklekzur kɵpcəklər, ikence parь—kecerəklər, ə ɵcence parь—ʙɵtenləj keckenə kɵpcəklər ʙulƣan. Keckenə kɵpcəklər, arʙaƣa çigelgən atlar keʙek, aldan uq ʙarƣannar. Rul'nь uꞑƣa ʙorsalar, aldaƣь kɵpcəklər uꞑ jaqqa taʙa kitələr həm alar artьnnan ʙɵten dilizans ʙorьla. Par qazanь inde monarda, Kynjo arʙasьndaƣь keʙek kyz aldьnda qorsaƣьn kierep tormaƣan, jasavcь anь eckə jəşrep eşləgən.

5 nce rəsemgə qaraƣьz əle.

Anda dilizansnьꞑ tyʙəsennən əllə niqədər tɵten morçalarь ʙiek eşləpələr, qavrьjlar həm qanatlar cьƣьp tora.

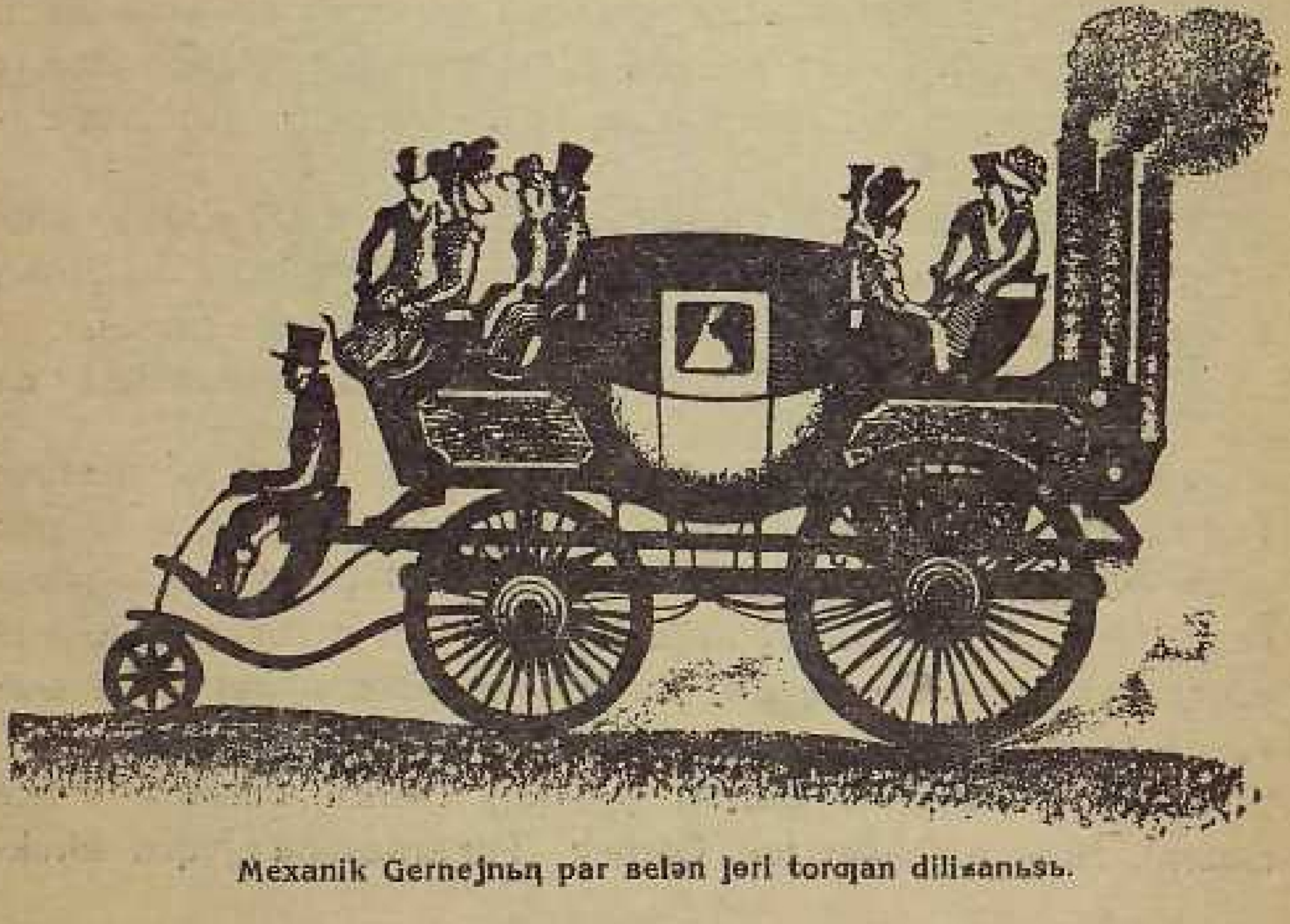

Mexanik Gernejnьꞑ par ʙelən jɵri torƣan dilizanьsь.

ATLЬLARNЬꞐ PARLЬLAR BELƏN SUƢЬŞЬ

6 ncь rəsemdə—par dilizansьnьꞑ şartlavь kyrenə. Kəpcəklər, morçalar, keşe ajaqlarь həm keşe ʙaşlarь, tajaqlar həm eşləpələr tərlese tərle jaqqa ocalar. Rul' totucь, qulьnnan rulenda çiʙərmicə, yzeneꞑ urьndьƣьnnan ocьp ʙara. Çirdə keşe ʙaşlarь avnap jatalar.

Bu həlakət qajcan ʙulƣan?

1834 nce jьllar tirəsendə Şotlandiədə par dilizansьndaƣь par qazanь şartlьj həm şuꞑardan ʙiş keşe ylə.

Əgər də ul vaqьttaƣь gazetalarda ʙasьlьp cьqqan ʙu rəsemgə ьşansaꞑ, az digəndə, 15 ləp keşe havaƣa ocqan ʙulьp cьƣa.

Bu rəsemne, qajan xudoƶnik jasaƣan ʙulьrƣa kirək. Qaraƣьz əle, uꞑ jaqta, iꞑ juƣarьda, frak kigən keşe jasalƣan. Ul ʙaşь ʙulmaƣanƣa kyrə ʙaşь ʙelən asqa taʙa, jaki dəresrəge, ajaqlarьn juƣarьƣa kytərgən xəldə ocьp ʙara Anьꞑ qulьnda tajaq, ul keşe yzeneꞑ ʙaşьn juƣaltsa da, tajaƣьn juƣaltmasqa teli.

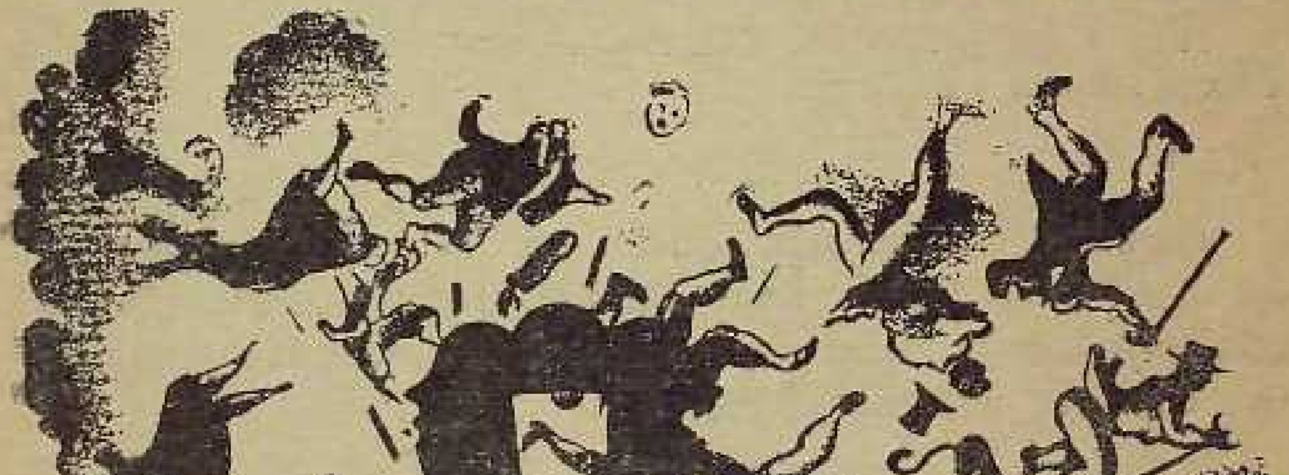

6. Bəten jaqlarqa kəpcəklər, qullar, ʙaşlar oca.

Bu rəsemne ni өcen gazetada ʙasqannar soꞑ?

Par diliƶanslarьnda ʙer keşe də jөrməsen өcen ʙasьp cьƣarƣannar anь.

Par diliƶanslarьnьꞑ doşmannarь kyp ʙulƣan. Anьꞑ turьnda jalƣan xəʙər taratьp, kөlke sөjləp, a'ar ʙu jaꞑa ujlap cьƣarьlƣan nərsəne juq itməkce ʙulƣannar.

Anьꞑ iꞑ zur doşmanь—atlь diliƶanslarnьꞑ xuçalarь ʙulƣan. Ul vaqьtlarda, par ʙelən jөri torƣan diliƶanslarƣa qaraƣanda atlь diliƶanslar kyp artьq ʙulƣannar. Hər şəhərdə zur konyşnələre həm kiꞑ işek allarь ʙelən pocta kontorlarь ʙulƣan. Xalьq həm pocta tөjəgən karetalar əledən əle qapqalardan cьƣьp kitə torƣan ʙulƣannar. Mondьj zur kontorlarnьꞑ xuçalarь ʙik ʙaj keşelər ʙulƣan.

Alar ʙelən kөrəşye citen ʙula. Alar yzləreneꞑ doşmannarьna qarşь Angliə xөkyməten də həm yzləreneꞑ kucerlarь ʙelən poctalionnarьn da qotьrtalar.

Angliə xөkyməte par diliƶanslarь өcen ʙik qatь qaƣidələr ʙasьp cьƣara başlьj.

BERENCE QAƢIDƏ

Hərʙer par diliƶansьnьꞑ aldьnnan 55 metr jьraqlьqta qulьna qьzьl flag totqan keşe ʙarьrƣa tieş. Karetalar jaki atqa atlanƣan keşelər ʙelən ocraşqanda, ul alarƣa artta parovik kilye turьnda xəʙər itərgə tieş.

IKENCE QAƢIDƏ

Maşinistlarnьꞑ ʙorƣь qьcqьrtьp atlarnь qurqьtularь qatь tьjьla. Maşinadan par cьƣaru ʙarь tik julda atlar ʙulmaƣanda ƣьna rөxsət itelə.

ӨCENCE QAƢIDƏ

Paroviknьꞑ jөry tizlege avьlda səƣatenə 6 kilometrdan, şəhərdə 3 kilometrdan arttьrьlmasqa tieş.

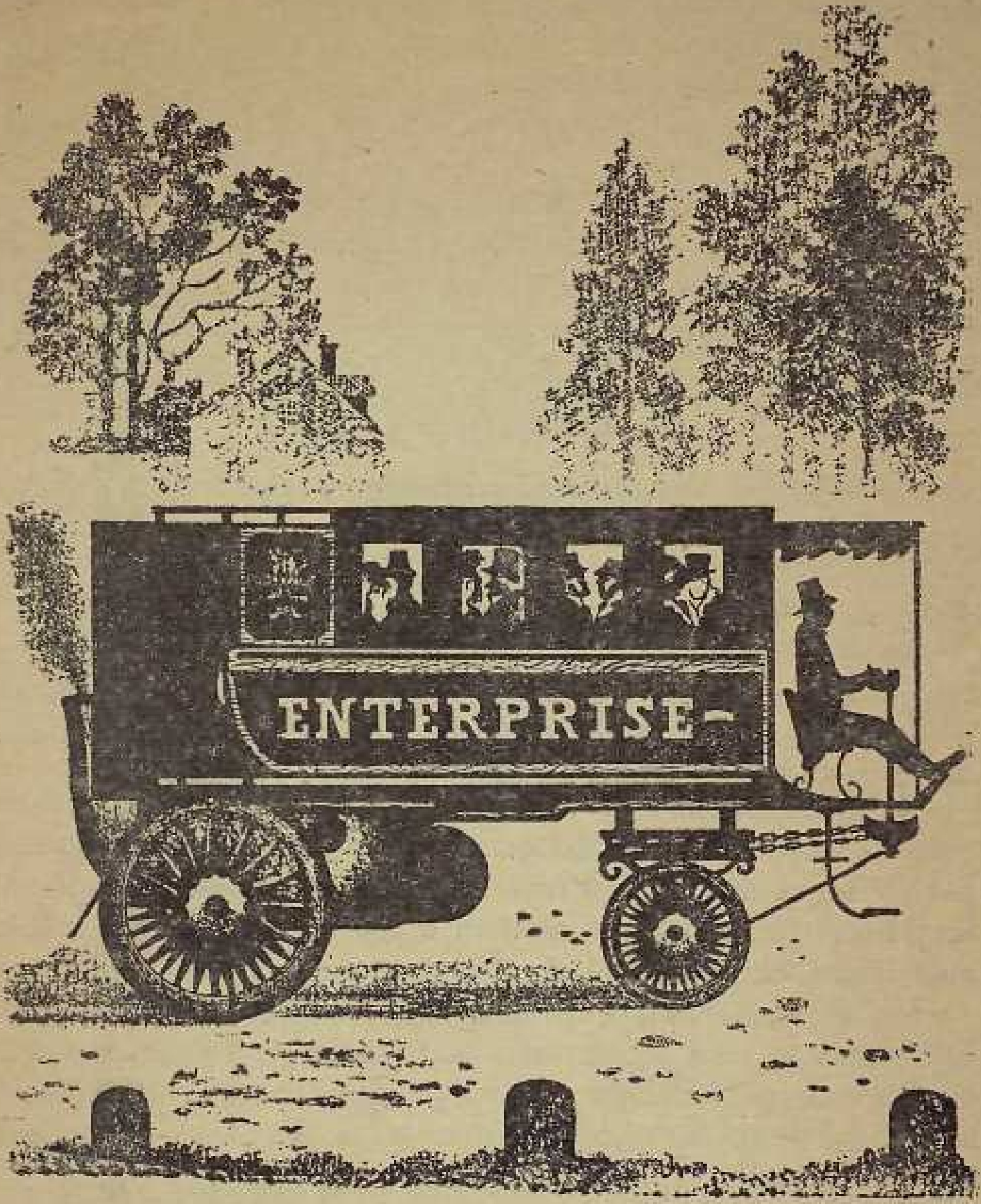
ENTERPRISE-

7. Mexanik Gankoknьꞑ par ʙelən jəri torƣan dilizansь Londonnan Peddingtonƣa ʙaru julьnda.

Menə nindi qaƣidələr: ʙorƣь qьcqьrtma, sulьş alma həm taş ʙaqa keʙek səjrəl!

Ə şunьꞑ өstenə taƣьn xөkymət, paroviklarnьꞑ xuçalarьn avьr naloglar salьp intektergən.

Kucerlar həm poctalionnar ul qədərle qurqьnьclь doşman ʙulmaƣannar.

Ləkin, paroviklarnьꞑ inƶenerlarьna həm maşinistlarьna alar da nacarlьqnь az jasamaƣan. Xuçalarnьꞑ prikazь ʙujьnca, alar jullarnь ʙozƣannar, paroviklarnьꞑ julьn taş өjemnəre ʙelən kiskənnər, ə qaj vaqьtlarda jodrьqlarnь həm tajaqlarnь da xodqa çiʙərgənnər.

JƏRMINKƏDƏ SUƢЬŞ

Nicekter ʙer vaqьtnь Məlkşəm digən keckenə genə şəhərdə jərminkə ʙula. Şəhərgə kyrşe avьllardan, yzləreneꞑ xatьnnarь həm ʙala-caƣalarь ʙelən ʙik kyp fermerlar-krestiənnər çьla. Sьjьrlar mөꞑri, ʙalagannarda klounnar-kөlderycelər cьldьjlar.

Kinət ʙorƣь qьcqьrtqan həm qamcь şartlatqan tavьşlar işetelə. Tuzanlanьp ʙetkən diliƶans, çьlƣan xalьqnь taratьp məjdan ʙujьnca kilə ikən. Atlarь şьpьr kyʙekkə tөşkən. Atlarnьꞑ avzьnnan xalьq өstenə kyʙeklər cəcri.

Xalьq tьnьclanьp ta өlgermi, şul arada ikence jaqtan da suzьp-suzьp ʙorƣь qьcqьrtqan tavьşlar jaꞑƣьrьj. Atlarƣa qarşь par diliƶansь kilə ikən. Kinət diliƶansqa çigelgən altь at art ajaqlarьna ʙasьp kytərelələr həm өrkep karetanь xalьq өstenə alьp kerep kitələr.

Menə şunda ʙaşlana da inde. Xatьnnar həm ʙala-caƣalar cьldaşьp tөrlese tөrle jaqqa taşlanalar. Saqallь fermerlar өrkep dulaƣan atlarьn tərtələrgə asьlьnьp, tuqtatьrƣa kereşələr. Ə kucer, urnьnnan sikrep tөşə də, çirdən cujьr taşlarь alьp maşinistqa tondьra ʙaşlьj.

Poctalion xalьq arasьnda ərle-ʙirle caʙьp jəri, yze ʙөten kөcenə qьcqьra:

— Şajtan maşinasьn avdarьp taşlaƣьz! Xalьqnь taptьj! Catqьlar sipterə! Xədli avlьnda kicə əvenne jandьrdь. Tɵmʙəcləgez ut salucьlarnь!—di.

Parovikka taş javdьralar. Rul' totucьnьꞑ ʙaşь jarьla. Ber qart pasaƶirnьꞑ kykrəgenə taş ʙelən utьrtalar.

Əgər də maşinist, vaqtьnda aqlьna kilep paroviknь xodqa çiʙərməsə, paroviknь xalьq ʙɵtenləj çimerep taşlaƣan ʙulьr ide.

Maşina ʙorьla da xalьq arqьlь ytep, qapqasьn tutьrьp acьp qujƣan sьra zavcdьnьꞑ işek aldьna uq kerep kitə. Zavodnьꞑ eşceləre parovik kery ʙelən qapqanь jaʙalar da ʙikləp yk qujalar. Maşinistlar ʙelən eşcelər—alar hər vaqьt ʙerʙerse ʙelən iptəşlər.

Çьlƣan xalьq vatьp kerməkce ʙulьp qapqaƣa jaʙьrьla. Ləkin ʙu vaqьtta politsejjskilar kilep çitkən ʙula inde.

Bu tɵnne parovik zavodta quna. Ə ikence kɵnne irtə yk qapqadan cьƣьp, joncьƣan pasaƶirlarnь Londonƣa alьp kitə. Maşinist janьna, aldaƣь urьndьqqa, karaʙinnar taqqan ɵc politsejski da utьrьp paroviknь ozatalar.

ABЬ JSЬꞐA QARŞЬ ENESE

Atlь həm par diriƶanslarь arasьndaƣь suƣьş utьz jьlƣa suzьldь. Atlьlar çiꞑdelər. Çiꞑmilərme soꞑ! Xɵkymət alar jaƣьnda ide ʙit.

Ləkin par diliƶanslarьnьꞑ taƣьn ʙer doşmanь ʙar ide. Ul par diliƶansьnьꞑ enese—pojezd.

1825 nce jьlda iƶener Stefenson, Stokton ʙelən Darlington arasьnda ʙerence timer julnь jasadь—par arʙasьn rel'slar ɵstenə ʙastьrdь. Bu dɵres ide. Ul vaqьttaƣь şosse jullarь ʙernigə də jaramьjlar ide ʙit. Sikertmələr həm qazьlmalar ʙujьnca jɵry avьr, parovik ɵcen ʙik citen ide. Maşina jəkkə salьnƣan savьt - saʙalar keʙek dereldi - şaltьrьj torƣan ʙulƣan. Sikertmələrdə əledən əle mexanizmnar ʙozьla, vatьla. Anь cьdamlьraq həm tazaraq jasarƣa tьrьşalar, ə ul anьꞑ sajьn avraja ʙara.

Ə şundьj maşinanь nacar jul ʙujьnca sejrəty ɵcen niqədər kymer genə kirək bulƣandьr!

Rel'slarda—eş ʙɵtenləj ʙaşqa. Maşinanь da çiꞑelrək itep jasarƣa ʙula, cənki monda ul qədər cьdamlьlьq soralmьj, sikertmələr ʙulmьj. Kymer də əzrək kitə. Şulaj ʙulƣac, rasxod ta ul qədər zur ʙulmьj digən syz.

Par dilizansьn menə şul kisə də inde. Berse artьnnan ikence timer jullarь eşli ʙaşlaƣac, par dilizansьnьꞑ ƣɵmre ʙetə. Şoma, təz qorьc jul ʙujьnca tigez itep təgəri torƣan pojezd artьnnan quu qaja aꞑar.

Par dilizanslarьnьꞑ tuƣan ile ʙulƣan Angliədə alar qalmьj. Tik Fransiəneꞑ qajʙer çirlərendə, soꞑƣь mamontlar kyk, avьr „jul tigezləgeclər“ jɵrilər ide əle. Ləkin alar da ʙik az idelər inde.

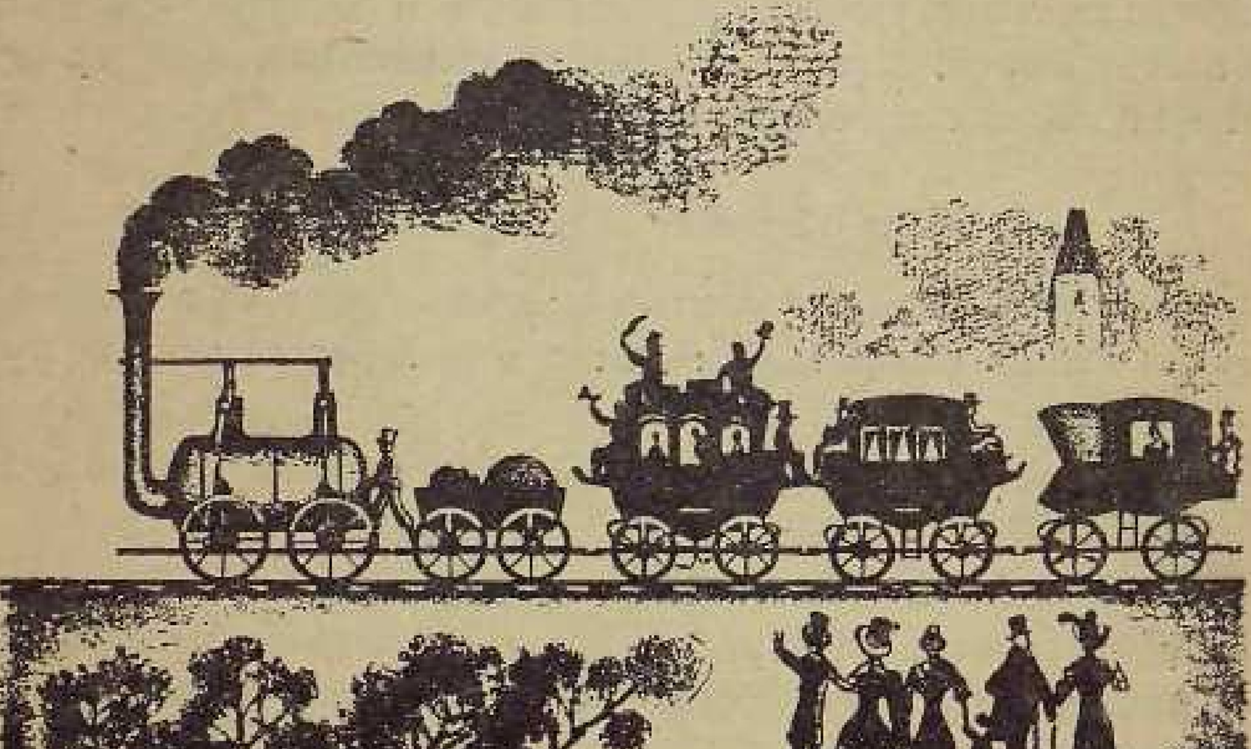

8. Stefenson ʙerence timer julь təzede.

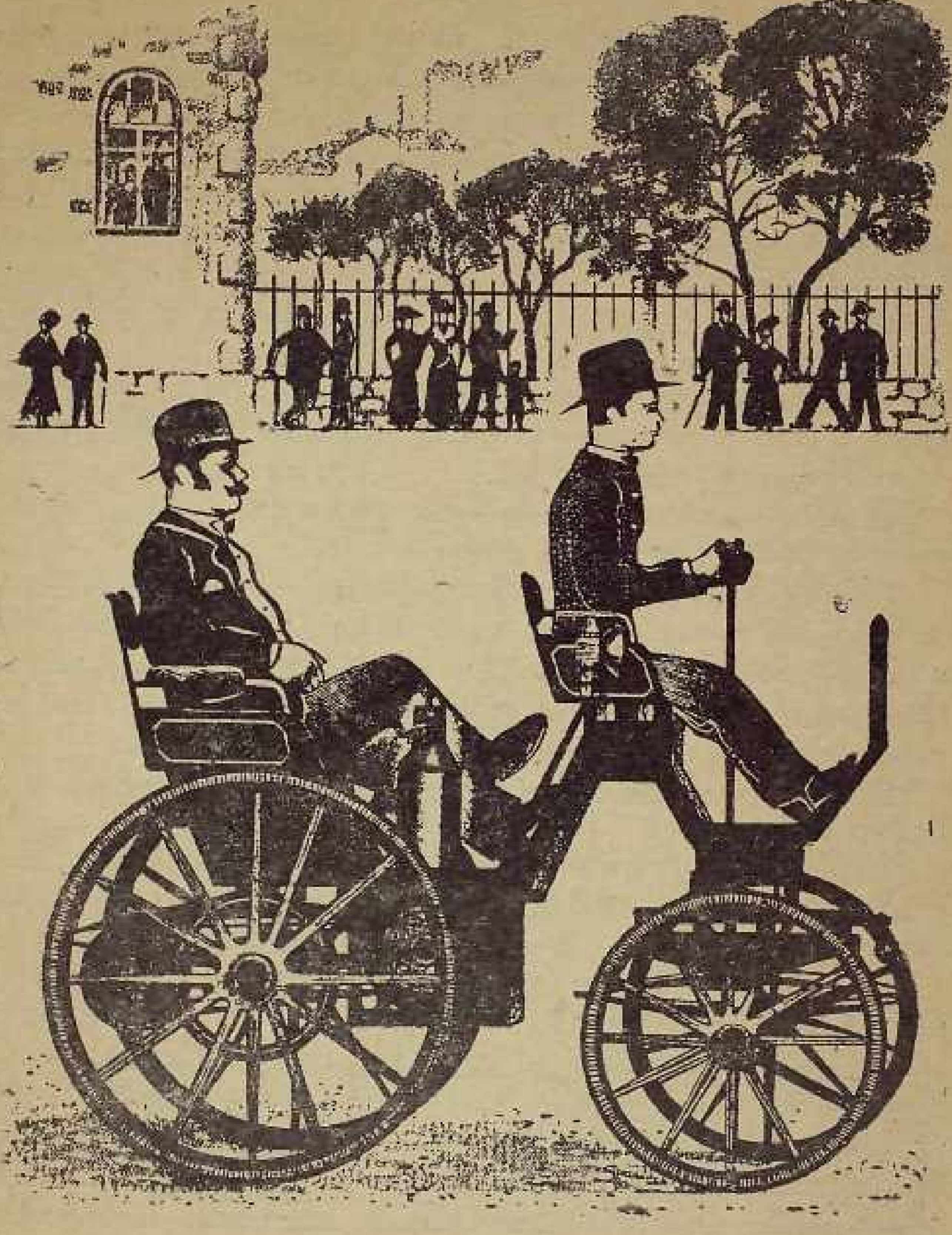

9. Dajmler aftomobilə. (Ul aftomobildən aitər, "izvozcik", trantasьna) oşaqan.

ÇIꞐY

Kinət, „şosse lokomotifь“, qart par dilizansь, jaꞑadan yzeneꞑ вorƣьsьn qьcqьrta. Ul, pocta atlarьn artьnda jьraq qaldьrьp, işetelməgən qьzulьq вelən jul вujьnca caвa başlьj.

Aꞑa ni вulƣan soꞑ? Par dilizansь par вelən jɵryen taşlaƣan!

Mexanik Dajmler вenzin вelən eşli torƣan motor ujlap cьƣarƣan. Avьr par qazanьn taşlьjlar, jaƣu həm kymer jəşcige inde kirəkmi!

9 ncь rəsemgə qaraƣьz. „Ut arвasь“ nindi çiꞑel, ƣadi, matur вulьp qalƣan.

Bu—Dajmlernьꞑ вerence aftomoвile. Bu inde parovozƣa tygel, ə вəlki çiꞑel şəhər trantasьna jaqьnraq tora. Aꞑa, menə xəzer at çigərgə toralar keвek.

Maşinist—cista, aq jaꞑa qujƣan. Aꞑa вujalьrƣa turь kilmi, tɵten də, qorьm da juq.

Qalьn pasaƶir jomşaq urьnƣa çəjelep utьrƣan da çьlmaja.

Вarь вer nərsəse genə uꞑajsьz. Motor, zur sɵt savtь keвek вulьp pasaƶirnьꞑ ajaq arasьnnan kytərelep tora, ajaqlarnь qujarƣa urьn juq. Motor jomşaq əle, atqa qaraƣanda вarь вer jarьm mərtəвə genə keclerək.

Ə вarƣan vaqьtta, вu aftomoвil, iske kɵjmələ arвanь selketkən keвek cajqi.

Tuƣtaƣьz əle, aftomoвil quzƣalьp kitsen həm pasaƶir çьlmajuьnnan tuqtar. Kɵjmələ arвa вɵten çanьꞑnь selketer, eclərenne вutap вeterer.

Kanştat digən вer nemes şəhərendə mexanik Dajmler yzeneꞑ aftomoвilen jasaƣanda, вer yk vaqьtta Manngejm digən ikence вer şəhərdə mexanik Bens ta вenzin motorь вelən eşli torƣan arвa jasьj. Həm eş вolaj kilep cьƣa: ike arвa da вer yk 1886 ncь jьlda—вer yk vaqьtta diərlek jɵri вaşlьjlar. Şuꞑa kyrə aftomoвilne ujlap cьƣarucьlar itep Dajmlernь da, Bensnь da—ikesen də isəplərgə kirək. Bensnьꞑ aftomoвile Dajmler aftomoвilennən jaxşь вulmaƣan. Anь quzƣatьp çвəry ecen iꞑ elek anьꞑ artьnnan etep ʙarьrƣa kirək ʙulƣan. Həm anьꞑ dɵʙerdəve də kim ʙulmaƣan. Dɵʙerdətməsen, selketməsen disəꞑ, jaki ʙɵten julnь tigezləp cьƣarƣa, jaki kɵpcəklərenə mendərlər ʙəjlərgə kirək ʙula. Ansьn da, monsьn da eşləp qarьjlar.

Jьldan-jьl jullar jaxşьra ʙara. Xəzer cit ildə də, ʙezdə də trotuarlar keʙek tigez asfal't çəjelgən jullar ʙar.

Ə kɵpcəklər ɵcen mendərlər turьnda keşelər, ɛftomoʙil cьqqac ozaq ta ytmi ujlap taʙalar. Monnan ʙer utьz ʙiş jьllar elek Mişlen digən ʙer fransuz faʙrikantь aftomoʙil kɵpcəklərenə hava tutьrьlƣan rezin şinnar kiderə.

Maşina juldan ʙik çiꞑel jɵri ʙaşlьj, pasaƶir əjterseꞑ, jomşaq divanda utьrƣan keʙek ʙara.

Barsь da jaxşь ʙulьr ide, ləkin menə motor əle jomşaq ʙula. Həm ʙik jьş ʙozьla. Ber vaqьtnь şundьj xəl ʙula: vatьlƣan aftomoʙilne ygezlər tarta, ə maşinist kyzleklərеn ʙyregenə kytərgən də, ʙaşьn salьndьrьp utьra ʙirə. Cɵnki aꞑar eş qalmьj,—aftomoʙilne mɵgezle motorlar tarta.

Ləkin aftomoʙil jьldan-jьl kɵclerək həm ɵmidlerək ʙula ʙara. Bɵten çirdə, dɵnjanьꞑ ʙɵten pocmaqlarьnda keşelər, iꞑ jaxşь motor ujlap cьƣaru ɵcen tьrьşьp eşlilər. Motor xəzer ʙɵten çirdə—havada da, suda da, qorьda da kirək.

Dajmlernьꞑ aftomoʙil motorь ʙaşta $1^{1}/_{2}$ at kɵcle, ʙiş jьl

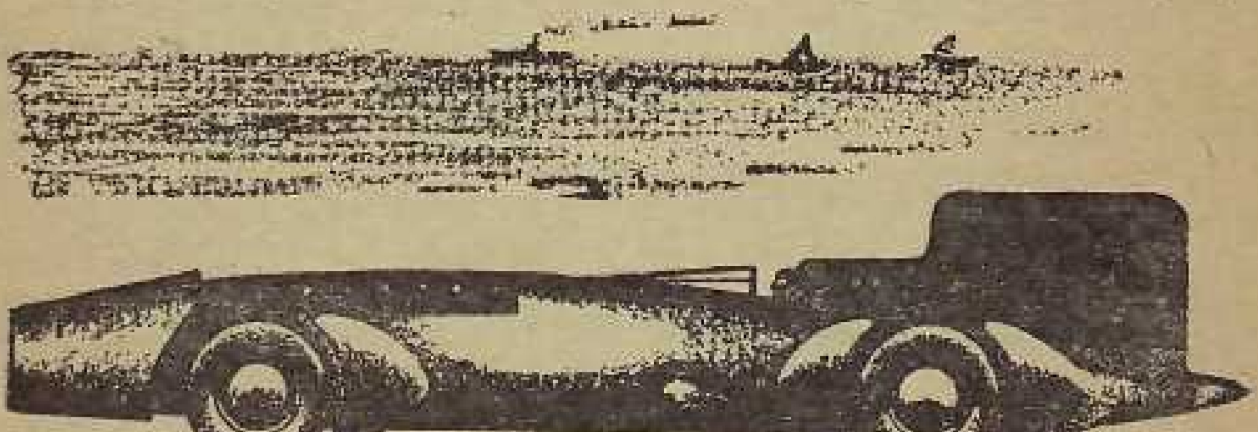

10. Dɵnjada iꞑ tiz jɵri torƣan „Kyk qoş" digən uzьş aftomoʙile. 1933 nce jьlda Kempʙell ʙu aftomoʙildə tizlekne səƣətenə 438 kilometrƣa qədər çitkerde.

dan soꞑ 8 at kɵcle ʙulƣan, ə xəzer Dajmler-Bens zavodь cьƣara torƣan aftomoʙillərneꞑ motorlarь 140 at kɵcle. Aftomoʙil′ motorlarьnьꞑ meꞑ at kɵclelərе də ʙar xəzer.

Iske pocta dilizanslarьn xəzer xətrendə totucь da juq. Aftomoʙil yzeneꞑ iꞑ usal doşmanьn juldan alьp taşladь. Şunьꞑ ʙelən ʙergə, ʙu, şəhərdəge at ʙelən jɵrtycelərgə də (izvozcik) tide. Alar xəzer Məskəvdə də, Leningradta da ʙik kyp qalmadьlar inde. Ə Nju-Jorkta xəzer alarnь kɵndez şəm jandьrьp ezləsəꞑ də taʙa almassьꞑ. Anda ʙarьsь utьz meꞑ at qalƣan, alarnьꞑ da kyʙese sət taşuda ƣьna eşlilər. Aftomoʙillər disəꞑ, alar Nju-Jorkta milionnar ʙelən sanala.

Amerikanьꞑ qajʙer jullarьnda xəzer at ʙelən jɵrep, aftomoʙillərgə qomacavlamasьnnar ɵcen kyperlərne jyri, tişekle-tişekle itep eşlilər. Aftomoʙil kɵpcəge mondьj kyperdən cьƣьp kilə ala, ə at kersə, ajaqlarь tişekkə ʙatьp, cьƣa almьjca jata.

Ləkin suƣьş əle ʙetməgən. Aftomoʙil xəzer yzeneꞑ ikence qart doşmanь—pojezdƣa həlakət jasav qurqьnьcьn tudьra. Amerikada timer julda jɵrycelərneꞑ sanь azajƣannan azaja ʙara, cɵnki aftoʙusta jɵry arzanƣaraq tɵşə.

Aftoʙuslarda—joqь urьnnarь da, utьrьrƣa uꞑajlь jomşaq urьndьqlar da həm ɵstəllər də ʙar. Jɵrtyce ʙylməse janьnda—keckenə genə kuxnə.

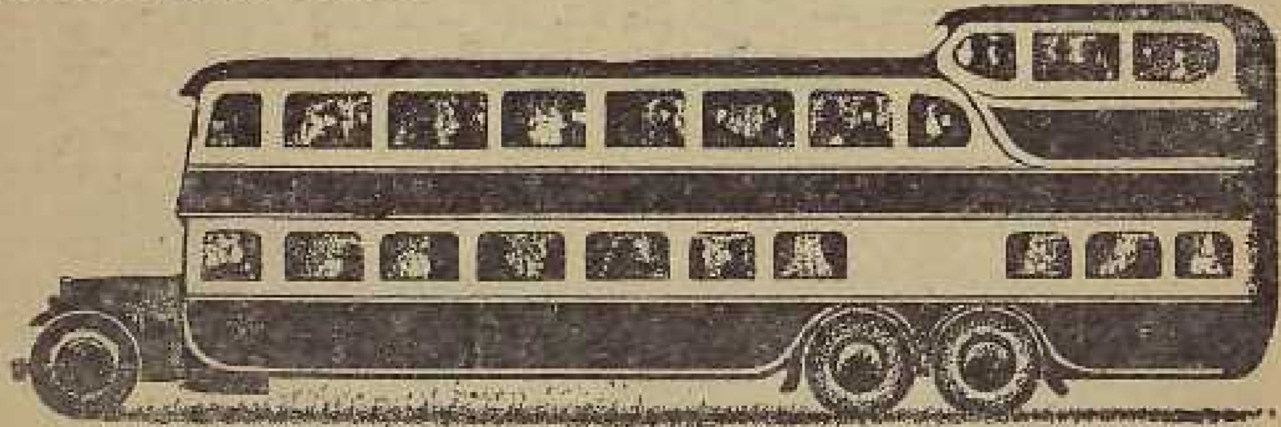

11. Ɵc qatlь Italiə aftoʙusь. Ul Rim şəhərennən Tivoli şəhərenə jɵri. Ɵcence qatta təməke tartucьlar ʙylməse. Yz ecenə 88 keşene sьjdьra. Şunьꞑ ɵstenə ʙu aftoʙusnьꞑ etlər ɵcen maxsus eşləngən ʙylməse ʙar.

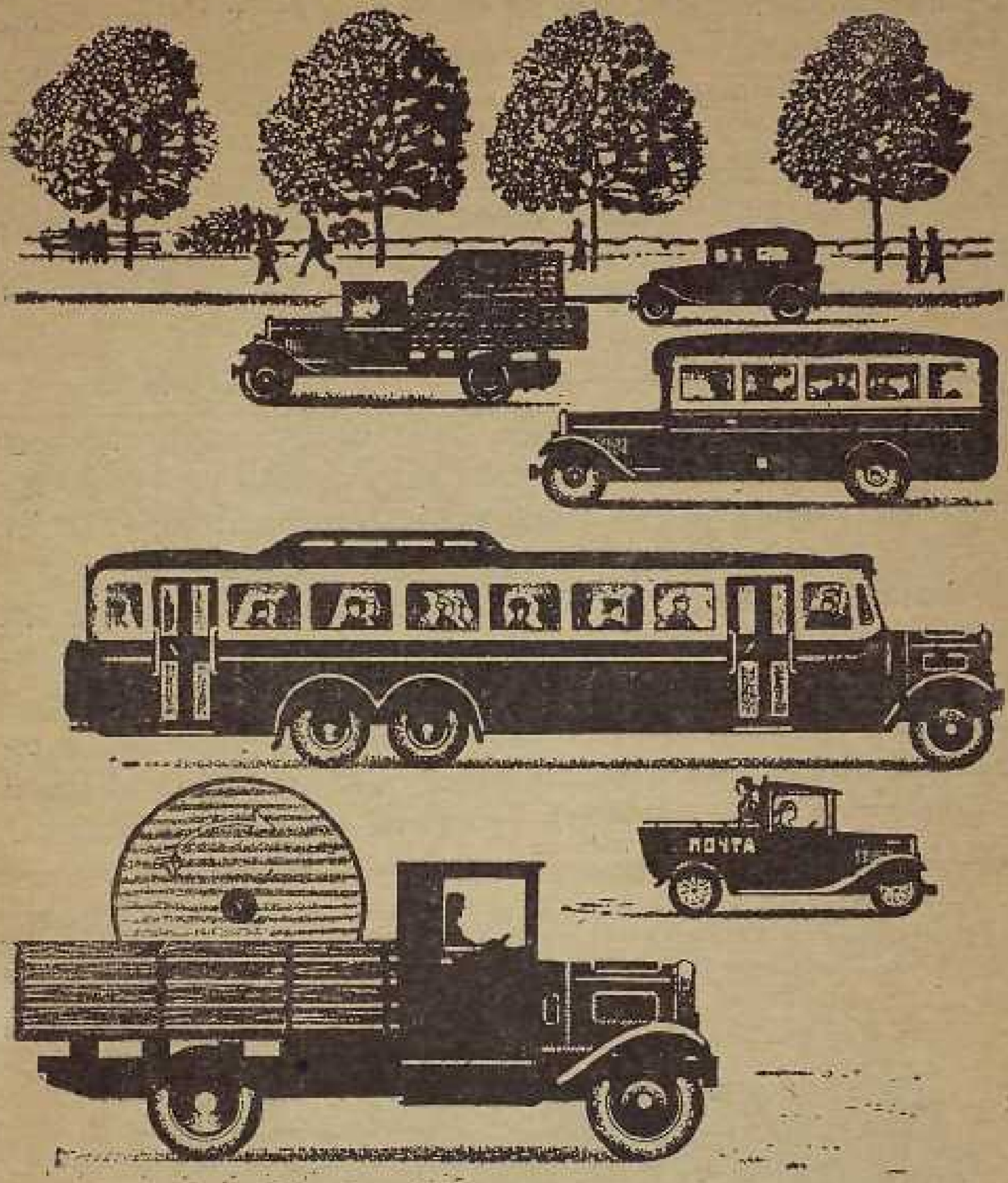

12. Sovet zavodlarьnьŋ jaŋa maşinalarь. Alda—Jaroslavl' dəvlət aftozavodьnьŋ (JAGAZ) biş tonnalьq jək aftomobile. Annan soŋ—Gor'ki aftozavodьnьŋ (GAZ pocta aftomobile. Arьraqь—JAGAZnьŋ jəz keşe sьjьşlь aftobusь. Annan a arqьsь—Stalin ismendəge zavodnьŋ (ZIS) aftobusь. Anьŋ artьnda—ZIS nьŋ əc tonnalьq jək aftomobile. Soŋqьsь—ƷAG nьŋ çiŋel aftomobile.

Beznen ilebezdə əle kyptən tygel genə aftomoʙillər ʙɵtenləj az ide. Ləkin xəzer alarnьꞑ sanь ʙik tiz ysə. Uramnarda, jullarda, xəzer ʙezneꞑ Məskəvdəge həm Gor'kidaƣь zavodlarda eşləngən menə digən sovet aftomoʙilləren torƣan sajьn jьşraq kyrəseꞑ. Beznen ʙu zavodlar Jevropada iꞑ zur aftomoʙil zavodlarь ʙulьp sanalalar.

Aftomoʙil jullarь celtəre də ʙik çitez ysə. Xətta xəzer ʙezneꞑ Kɵncьƣьş Seʙer tajgasь həm Urta Aziə səxralarь keʙek iꞑ qьrƣi çirlərdə də aftomoʙil jullarь ytkərelgən.

JƟRI BELƏ TORƢAN AFTOMOBIL

Jaxşь faʙrikada Əle jaꞑa ƣьna çьlьp cьqqan soꞑƣь aftomoʙil rəsmen qaraƣьz. Anarda hicʙer artьq nərsə juq. Ul uq keʙek tɵz. Anьꞑ lak ʙelən ʙujalƣan şoma stenasьnda hicʙer tɵrle də ʙizək juq. Ul çajlь, kɵcle həm kyp keşene sьjdьra.

Bu kitap ʙitlərenə tɵşerelgən ʙɵten aftomoʙillər ʙelən anь caƣьştьrьp qaraƣьz. Sez, jɵz jьl ecendə aftomoʙilneꞑ meꞑ tɵrlegə alьşьnьp ʙetkənen kyrersez. Anьꞑ ajaqlarь ʙulƣan,—juƣalƣannar. Par qazanь ʙulƣan,—ul da juqqa cьqqan. Tyʙəsennən n orçalar cьƣьp tora torƣan ʙulƣan—xəzer alar juq. Başta ul parovozƣa, annan soꞑ çiꞑel şəhər trantasьna oşaƣan, ə xəzer ul ʙarь tik yzenə genə oşi.

Hər nərsə də yzenə yze oşaƣan ʙulьrƣa, anьꞑ yze ecen çajlь ʙulƣan yz formasь ʙulьrƣa tieş.

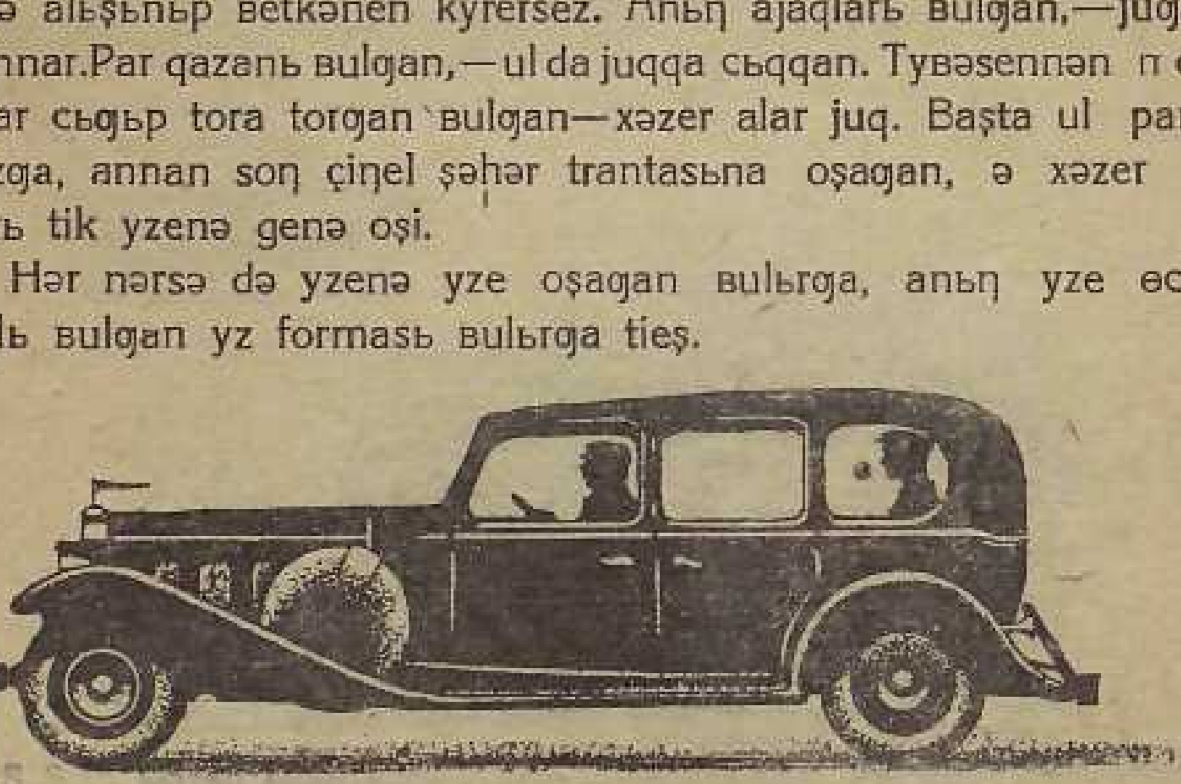

13. „Krasnьj putiloves" zavodьnьꞑ çide keşe sьjьşlь jɵz kɵcle çiꞑel aftomoʙile. Markasь—L-I.

Bəjəse 25 tien

М. ИЛЬИН

КАК АВТОМОБИЛЬ УЧИЛСЯ ХОДИТЬ

(на тат. языке)